

DUM č. 1 v sadě

33. Inf-9 Počítačová lingvistika a typografie

Autor: Roman Hrdlička

Datum: 02.06.2014

Ročník: 3AV

Anotace DUMu: Dějiny typografie, horizontální a vertikální měrné systémy

Materiály jsou určeny pro bezplatné používání pro potřeby výuky a vzdělávání na všech typech škol a školských zařízení. Jakékoliv další využití podléhá autorskému zákonu.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

1. Typografie

Typografie (z řeckého *typos* = znak a *grafein* = psát) je nauka, která se zabývá úpravou tiskovin – knih, časopisů, novin a v neposlední řadě také dokumentů vytvořených na počítači, včetně webových stránek. Jedna z jejích nejdůležitějších částí je věnována písmu, především jeho správnému výběru, použití a sazbě. Jejím cílem je zajistit čtenáři snazší čtení a orientaci v textu, efektivnější vnímání čteného textu a případně vyloučit možné chyby a nejednoznačnosti plynoucí z více možných zápisů těžké věty. Text psaný v souladu s typografickými pravidly působí na čtenáře esteticky, „krásně“, naopak text tato doporučení ignorující bude vypadat nevzhledně. A především je třeba mít na paměti, že náš rukopis skryje hodně typografických chyb, vytištěný dokument alespoň některé, ale počítač neschová nic.

Dějiny písma a typografie

Dějiny typografie skutečně začínají ve chvíli, kdy v polovině 15. století mohučský brusič drahokamů a zlatník **Johannes Gensfleisch řečený Gutenberg** vynalezl mechanický knihtisk pomocí pohyblivých liter. Je sice pravdou, že o několik století dříve byl knihtisk vynalezen v Číně, ale tamější technologie nepoužívala tiskařský lis a nedosahovala příliš vysoké rychlosti tisku, takže se výrazněji nerozšířila.

Písmo bylo sázeno ze sériově odlévaných tiskařských liter a tiskem z výšky byly vytvářeny identické kopie knih. V následujícím období se vyvinuly dvě formy latinského písma: písmo *novogotické* a *humanistické*. Novogotické písmo si získalo největší oblibu v německy mluvících zemích, z ostatních zemí bylo postupně vytlačováno písmem humanistickým. V Německu se novogotické písmo udrželo nejdéle a úředně zakázáno bylo až r. 1941.

Humanistické písmo neboli latinka, jehož tiskací verzi označujeme jako antikvu, se původně nepoužívala pro církevní a právníká díla, ale rozšířila se všude kromě Německa. Od r. 1501 benátský typograf Aldus Manutius produkoval masové a laciné edice knih v kurzívě, teprve kolem r. 1550 přestala být kurzíva standardním písmem a začala mít vyznačovací funkci. Po tomto období renesance přišlo baroko s větším kontrastem mezi tenkými a tlustými tahy, který byl ještě zvýrazněn v klasicismu. Období úpadku 19. století bylo zakončeno soukromými tisky v jeho 90. letech. 20. století těži vlastně ze všech předchozích období.

Vzorník písem z r. 1728

Velikost písma

K měření velikosti písma se používají **vertikální měrné systémy**. V současné době se používají dva, jejichž nejmenší měrnou jednotkou je bod, ale oba se navzájem mírně odlišují.

V angloamerických zemích se používá měrný systém **pica** upravený firmou Adobe pro počítačové použití. Jeho základní měrnou jednotkou je **pica**. Platí $1'' = 6 \text{ pica} = 72 \text{ bodů}$. Odtud $1 \text{ bod} = 1/72 \text{ palce} = 0,3528 \text{ mm}$.

Ve většině evropských zemí (kromě Anglie a Švýcarska) se v klasické (ne počítačové) sazbě ustálilo používání **Didotova měrného systému**. Jeho hlavní jednotkou je **cicero** (někdy též zvaný francouzská pica). Platí $1 \text{ cicero} = 12 \text{ bodů}$ a současně $1 \text{ m} = 2660 \text{ bodů}$. Odtud $1 \text{ bod} = 0,3759 \text{ mm}$.

Pro základní velikosti písma se používá názvosloví, které v 18. století navrhl a zpracoval francouzský písmolijec Pierre S. Fournier, předchůdce Françoise Didota. Ve svém dvousvazkovém vzorníku písem Manuel Typographique z let 1764 a 1766 pojmenoval celkem 24 stupňů písma, přičemž některé termíny se používají i dnes:

- briliant: 3 body = 1,128 mm
- diamant: 4 body = 1,504 mm
- perl: 5 bodů = 1,880 mm
- monpareil: 6 bodů = 2,256 mm
- kolonel: 7 bodů = 2,632 mm
- petit: 8 bodů = 3,009 mm
- borgis: 9 bodů = 3,385 mm
- garamond: 10 bodů = 3,761 mm
- breviář: 11 bodů = 4,137 mm
- cicero: 12 bodů = 4,513 mm
- střední: 14 bodů = 5,265 mm
- tercie: 16 bodů = 6,017 mm
- paragon: 18 bodů = 6,769 mm
- text: 20 bodů = 7,521 mm
- dvoucicero: 24 bodů = 9,026 mm

Šířka mezer

Pro rozměry v rámci řádku, např. šířku mezer, prostrkávání znaků, velikosti zářezek, odsazení apod. se používá **horizontální měrný systém**. Jeho hlavní jednotkou je **čtverčik**, čtverec o hraně odpovídající velikosti kuželky písma. Jelikož největší písmeno je M a jeho litera je přibližně ve tvaru čtverce, celý čtverčik se obvykle označuje jako **em**. Půlčtverčik, tedy polovina čtverčiku, se obdobně označuje **en**, přestože písmeno N nemá poloviční šířku oproti M.

Zdroje:

<http://www.zs-namesti.cz/download/typo1.pdf>

<http://typografie.dero.name/typografie.php>

<http://typografie.unas.cz/pismo.html>

<http://cs.wikipedia.org/>

<http://typomil.com/>

